

George Orwell, *The road to Wigan Pier*. London: Penguin Books, 2001[1937], 215 s.

Tie Wiganin aallonmurtajalle [*The road to Wigan Pier*], joka ilmestyi vuonna 1937, oli George Orwellin kolmas kirja. Teos on usein jäänyt Orwellin myöhempien ja kuuluisempien kirjojen, kuten *Eläinten vallankumous* [*Animal farm*: 1945] ja *Vuonna 1984* [1984: 1949] varjoon. Maaliskuussa 2017 kirjan alkuperäisestä julkaisusta on kulunut 80 vuotta, joten on paikallaan tarkastella lähemmin tätä kuuluisan kirjailijan vähemmän tunnettua teosta. Vaikka kirja on suomennettu, tässä kirja-arvostelussa viittaan sivunumeroihin vuonna 2001 julkaistusta englanninkielisestä Penguin Modern Classics -painoksesta.

George Orwell, alun perin Eric Arthur Blair¹, oli brittiläisen imperiumin kasvatti, joka syntyi Intiassa ja työskenteli Burmassa. 1930-luvulla Orwell toimi monissa rooleissa yksityisopettajasta kirjakaupan apulaiseen, mutta kirjoitti myös jatkuvasti. *Tie Wiganin aallonmurtajalle* ei kuitenkaan ollut Orwellin itsensä ideoima, vaan julkaisija Victor Gollanczin toimeksiannon pohjalta kirjoitettu. Toimeksianto muodosti kirjan ensimmäisen osan, mutta sen toinen osa, kirjan uusintapainoksen esipuheen mukaan (Hoggart 2001, v–vi), aiheutti kustantamossa närkästystä.

Orwellin toimeksiannota oli kirjoittaa raportti Pohjois-Englannin työväenluokan tilaa, köyhyyttä ja työttömyyttä koskien (Fowler 2007, 43). Orwellin kokemukset siirtomaissa olivat synnyttäneet hänessä omien sanojensa mukaan polttavan tarpeen ymmärtää yhteiskunnan valtasuhteita, sillä hän huomasi tietävänsä brittiläisen siirtomaaimperiumin ansiosta enemmän burmalaisten kuin englantilaisen työväenluokan tilasta (Orwell 2001, 137–139). Orwell myös tiedosti, että hän oli kuulunut yläluokan alemmille tasoille, mistä syystä hänen oli täytynyt matkustaa nähdäkseen ”todellista” työväenluokkaa.

Kirja koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen (3–109) on Orwellin omakohtainen kuvaus teollisen Pohjois-Englannin elinoloista ja jälkimmäinen (113–215) provokatiivinen keskustelu englantilaisen poliittisen vasemmiston tilasta. Ensimmäinen osa on sympaattisesti kuvaileva, kun taas jälkimmäinen on tyyliään erittäin poleeminen. Käsittelen tässä arvostelussa lyhyesti kirjan ensimmäistä osaa ja sitten pidemmin kirjan jälkimmäistä osaa.

Ensimmäisen osan omakohtaiset kokemukset mm. työväen vuokratuloissa asumisesta voidaan nähdä

Orwellin pyrkimyksenä syventyä työväenluokan oloihin käytännönläheisesti. Orwell on kirjan ensimmäisen osan aikana joutunut mitä ilmeisimmin kohtaamaan omia varauksiaan verrattain yläluokaisena ja maailmaa nähneenä kirjoittajana. Tämä näkyy muun muassa ”me”-pronominin käytössä, kun Orwell kartoittaa näkemäänsä ja kokemaansa. Tästä huolimatta Orwell kuitenkin priorisoi omat kokemuksensa eikä anna juuri ääntä paikallisille (Rae 1999, 70).

Kirjan ensimmäinen osa antaa värikkäitä mielikuvia siitä, millaista työväenluokan tila on ollut 1930-luvulla ja kuinka syvästä kurjuudesta ja köyhyydestä on jouduttu ponnistamaan. Orwell kommentoi esimerkiksi, että keskittyminen työttömyyteen saa ihmiset usein ummistamaan silmänsä siltä, että työllistettyjen joukossa on monia, jotka eivät käytännössä tule kuitenkaan toimeen (Orwell 2001, 69–70). Orwell kuvailee tarkasti, miten ja mihin raha riittää terveenä tai sairaana; jälkimmäisen osa on erityisen synkeä julkisesta tuesta huolimatta.

Kirjan ensimmäistä osaa voisi pitää myös eräänlaisena osallistuvana tutkivana journalismina, joka ei oikeastaan edes pyri objektiivisuuteen: Robert Pearce (1997) on viitannut tekstiin ”semi-dokumentina”, vaikka Orwell itse vakuuttaa kertomuksensa todenmukaisuutta. Raymond Williams jakaa kirjan kaksi osaa dokumentaariseen ja kuvitteelliseen (Williams 1971, 39). Orwellille oli tärkeää pystyä välittämään kokemus – ainakin kuten hän itse sen näki – mahdollisimman rehellisestä näkökulmasta (Fowler 2007, 41). Raymond Williams jakaa kirjan kaksi osaa dokumentaariseen ja kuvitteelliseen (Williams 1971, 39). Ensimmäinen osa voidaan siis nähdä aikalaiskertomuksena ja enemmän reportaasin kaltaisena journalistisena tuotoksena kuin jälkimmäinen osa.

Kirjan ensimmäisen osan synnyttämä sympatia läheltä kuvatun työväenluokan kurjuudesta jää jälkimmäisen osan varjoon, kun Orwell armotta murskaa kaiken keskiluokkaisen vasemmisto-intellektualismin tekopyhänä teeskentelynä. Jälkimmäisen osan premissi Orwellin osalta on englantilaisen yhteiskunnan nykytilanteen kestäättömyys, mutta toisaalta myös sosialististen kyvyttömyys saada mitään muutosta aikaan. Orwell korosti vähällä toimeen tulevan työväenluokan ylevyyttä – ihailtavaa köyhyyttä – verrattuna keskiluokkaiseen vasemmistoon, joka oli täysin vieraantunut tästä todellisuudesta. Tätä etäntymistä ruokki maantieteellinen ero pohjoisen ja etelän välillä, eikä Orwellin mukaan eteläs-

sä asuva voinut ymmärtää pohjoisen todellisuutta muutoin kuin käymällä paikan päällä (Orwell 2001, 97–98). Tästä syystä on mielenkiintoisempaa tutkia nimenomaan kirjan toista osaa reflektoiden Orwellin jyrkkää näkemystä vasemmistolaisuuden tilasta ja työväenluokan edustamisesta miettiessämme, miten tämä 1930-luvulla koettu ja kirjoitettu teksti heijastuu nykypäivään.

Mikäli kirjan ensimmäisessä osassa ei käynyt selväksi Orwellin oma vasemmistolaisuus, toisessa osassa Orwell tekee poliittisen suuntautumisensa täysin selväksi, kun hän esittelee sosialismia ainoana realistisena vaihtoehtona paeta luokkayhteiskunnan valtasuhteita. Luokkaan liittyy merkittävällä tavalla identiteetti: keskiluokassa ollaan tietoisia siitä, että luokan säilyttämisen eteen on tehtävä merkittäviä uhrauksia; luokkarakenteessa alaspäin siirtyminen on merkki epäonnistumisesta eikä epäonnesta. Näin täytyy olla, jos keskiluokkainen haluaa nähdä nykyisen yhteiskuntajärjestyksen oikeudenmukaisena: työväenluokkaiset ovat köyhiä omien sisäisten piirteittensä ja ansioidensa mukaan.

Orwell esittää, että nimenomaan luokkaeroihin kiinnitettyjen merkitysten vuoksi sosialistit Englannissa eivät kyenneet todelliseen yhteisrintamaan. Eriarvoisesta luokkayhteiskunnasta puuttuu solidarisuus sekä käytännön mahdollisuudet sen muodostumiselle, etenkin jos yhteiskunnalliset etäisyydet ovat pitkät ja tiukasti ylläpidetyt. Keskiluokkainen sosialisti haluaa pitää selvän eron ”alempiin luokkiin” maneereillaan ja suhtautumisellaan työväenluokkaan. Orwellin mukaan keskiluokkainen sosialisti saattaa nähdä luokka-asemansa velvoittavana tehtävänään työväenluokan johtamisen. Tätä työväenluokka ei helposti kuitenkaan hyväksy, koska keskiluokkainen ylenkatse on niin räikeästi nähtävissä. On selvää, ettei Orwell pyrkinyt olemaan minkäänlainen sillanrakentaja vaan suorastaan vaati keskiluokkaa katsomaan ensin peiliin ennen kuin kuvittelevat toimivansa työväen asialla.

Todellinen muutos ja yhteiskuntarauhan järkkyminen Orwellin mukaan todennäköisesti säikäyttää keskiluokkaisen vasemmistoradikaalin hyvin nopeasti konservatiiviksi. Orwell toteaa, että kun keskiluokkainen vasemmistolainen ymmärtää, että yhteiskuntaluokkien purkaminen väistämättä tarkoittaa myös hänen luokkansa merkityksen lakkauttamista, hän saattaa paniikissaan paeta aatteellisesti aina fasismiin asti (Orwell 2001, 157). Sosialistit, jotka eivät ole sisäistäneet aatteen merkitystä, saat-

tavat olla siis täysin toisten aatteiden vietävissä, jos pettyvät sosialismiin.

Keskiluokkainen sosialisti ei siis Orwellin mielestä voi olla sosialisti laisinkaan, jollei hänen käytöksessään tai puheessaan ei ole merkittävää laadullista muutosta. Hän saattaa hyökätä omaa luokkaansa vastaan ja käyttää sosialistien suosimia termejä – keskiluokan parissa vallankumouksellisten lausuntojen esittäminen Orwellin mukaan pohjaa salaiselle toiveelle siitä, että mikään ei muutu (Orwell 2001, 146) – mutta yleensä soveltaen niitä muihin kuin itseensä, toisin sanoen tehden työväenluokasta objektin subjektin sijaan. Ironisesti Orwell sortuu omassa tekstissään tismalleen samaan virheeseen (Campbell 2013).

Kirjoittaessaan 1930-luvulla Orwell piti sosialismia ja fasismia vastinpareina², ja jos yksi oli heikko, toinen kykeni voittamaan kansansuosiota sen kustannuksella. Toisin sanoen Orwell ei ollut huolissaan pelkästään siitä, ettei sosialismi kyennyt saavuttamaan suosiota; sosialismin kyvyttömyys saada suosiota tarkoitti, että ihmiset kääntyisivät jatkossa entistä enemmän fasismin puoleen (Orwell 2001, 196–199). Orwellin mukaan fasismi houkuttelee etenkin niitä, joita sosialismin yhteiskunnallinen edistyksellisyys huolestuttaa ja joille konservatismi on luonnollinen pakopaikka. Orwell huomautti, että sosialistit eivät pysähtyneet ymmärtämään, mistä fasismissa on kyse ja mitä se lupasi kannattajilleen. Siinä missä sosialismi esiintyy kansanmiehelle koelmana hyviä ja huonoja piirteitä, sama päti fasismiin.

Socialismin osalta Orwell kritisoi nimenomaan niitä marxilaisia, jotka olettivat vallankumouksen tulevan väistämättä kuin itsestään. Determinismi oli omiaan passivoimaan toimijat: miksi nähdä vaivaa tai riskeerata mitään, jos jokin ulkoinen, esoteerinen vallankumouksen aate minä päivänä hyvänsä siepasi koko väestön haltuunsa? Päinvastoin – kun sosialistiset vallankumoukset jäivät syntymättä, deterministinen odotus muuttui karvaaksi pettymykseksi ja kyynisyydeksi.

Orwell oli tässä suhteessa jälleen samaa mieltä Antonio Gramscin kanssa tietenkään tätä itse tietämättä: Gramsci omassa myöhemmässä analyysissään samoin kritisoi nimenomaan niitä sosialisteja, jotka luottivat marxilaiseen determinismiin, eivätkä ymmärtäneet, että status quon muuttaminen vaati paljon työtä (Gramsci 1971, 336–337). Gramscin tavoin Orwell näyttää myös erottavan alemman ja korke-

amman kulttuurin tasot mitä tulee vallankumoukselliseen toimintaan: sosialistisen akateemisen ajattelun ja kielenkäytön omaksuminen näyttää välittömästi vieraannuttavan käytännön töistä, eikä akateemisen sosialismin ideologia välity työväenluokkaan (Orwell 2001, 164–165).

Ongelma ei siis ole sosialismissa aatteena, vaan sosialisteissa ihmisinä. Orwellin suurin provokaatio kirjassa lieneekin hänen tapansa rajata ulos vasemmistolaisuudesta kaikenlainen yläluokkaisuus, johon Orwell lukee mm. absolutistit, nudistit, sandaalijalkaiset luonnonystävä ja vegetaristit, kirja- ja kapulakieliset akateemikot sekä feministit ja pasifistit (Orwell 2001, 161–163, 201). Nämä sosialismin ”alalajit” edustivat Orwellille häiriötekijöitä, jotka vaikeuttivat yhtenäisen linjan muodostamista tärkeimmissä asioissa. Orwell toteaa, että jos sosialismin edustajat esittelevät ensisijaisesti toissijaisia piirteitä, sosialismi ei ikinä saa todellista kannatusta kansan syviltä riveiltä.

Orwellin mukaan päädytään paradoksiin, jossa työväenluokka ei keskiluokkaisen sosialistin näkökulmasta edusta työväenluokkaisuutta oikein. Keskiluokkaisten sosialistien ensisijainen keskittyminen doktriiniin on Orwellin mielestä keskeisin syy siihen, miksi sosialismi ei saavuta Englannissa suurempaa – hänen mielestään sen ansaitsemaa – kansansuosiota. Orwell tuntuu siis ajavan merkittävästi populistisempää sosialistista poliittista strategiaa, jota Raymond Williams kutsui ”socialismiksi vailla doktriinia” (Williams 1971, 55).

Keskeisimpänä pyrkimyksenä Orwellin loppupuheenvuorossa on sosialismia koskevien vahingollisten ennakkoluulojen kumoaminen. Tässä sosialisteilla itsellään on suuri vastuu. Doktriinin on väistyttävä aatteen ytimen, oikeudenmukaisuuden ja vapauden, tieltä. Keskiluokan täytyy ymmärtää, että vaikka työväenluokkainen sosialisti ei välttämättä osaa ilmaista itseään oikeaoppisesti, hänen kokemansa käytännön kurjuus todennäköisesti tarkoittaa, että hänen yhteytensä sosialismin ytimeen on erityisen vahva. Tätä yhteyttä tulee ruokkia eikä vesittää hienostelulla (Orwell 2001, 206).

Vaikka Orwellin kritiikki kääntyneen etenkin nykyaikana häntä itseään vastaan, se voi samalla paljastaa jotain merkittävää muuttuneesta työväenluokkaisesta vasemmistosta sekä jakolinjoista, jotka ovat vallinneet jo 1930-luvulta lähtien. Puolue- ja vaalitutkimus Suomessa on esimerkiksi todennut, että SDP:n ja Perussuomalaisten kannatus on ollut kor-

keinta työntekijöiden keskuudessa muihin luokkiin verrattuna: puolueet kilpailevat eniten työntekijöiden äänistä (Westinen 2016, 251–252). Perussuomalaisista on siirtynyt äänestäjiä eniten vasemmistoon, erityisesti SDP:hen (Pitkänen ja Westinen 2016, 4, 26–27). Sen sijaan Vasemmistoliiton muutos arvoliberalimmaksi puolueeksi on samalla näkynyt sen ”duunari-kannatuksen” vähentymisenä: vuoden 2015 eduskuntavaaleihin pohjaava tutkimus osoittaa, että Vasemmistoliitto on muuttunut osin akateemiseksi mutta selvästi punavihreäksi puolueeksi myös äänestäjäkunnaltaan (Westinen 2016, 266, 268). Orwellin näkökulmasta suomalaisesta yhteiskunnasta puuttuu siis selkeästi vasemmistolainen työntekijäpuolue.

Toisin sanoen, Orwellin poleemisen analyysin voidaan nähdä osaltaan selittävän sitä työnväen sisäistä hajaannusta, joka jakaa äänestyskuntaa arvo maailman pohjalta Suomessa toisaalta SDP:hen ja toisaalta Perussuomalaisiin. Samaa mekaniikkaa voidaan myös ajatuksellisesti soveltaa niin Brexitin kuin Donald Trumpinkin puolesta äänestäneisiin. Ottaen huomioon, että Orwell ei pitänyt puoluekoneistoa mitenkään merkittävänä tapana edistää sosialistista aatetta, vaan tarpeen oli saavuttaa nimen omaan kansan syvät rivit (Orwell 2001, 202), joitain merkkejä perinteisten puoluerajojen rikkoutumisesta on havaittavissa.

Kirjan sisäisiä ristiriitoja kuvaa hyvin se, että Orwell ei reflektoi lainkaan omaa näkökantaansa kirjan ensimmäisessä tai toisessa osassa. Orwellin keskeinen pointti lienee, että sosialismia ei voida edistää vetoamalla yksinkertaisesti järkiperäisiin argumentteihin, koska ihmiset eivät ajattele yksinomaan järjellä. Sen sijaan sosialistien on pyrittävä esiintymään siten, ettei heidän etäänymisensä kansanmiehestä korostuisi ja ettei heidän viestinsä kaatuisi viestintuojaan. Orwell huomauttaa, että tyypillinen vastalause sosialismille on, että sosialismi aatteena hyväksytään, mutta monet sosialistit ovat kestäättömiä ihmisiä (Orwell 2001, 161). Sosialistien ei tarvitse tehdä kompromisseja liikkeen olennaisiin piirteisiin, mutta tulee huomioida liikkeen ulkoisten muotojen toisinnainen luotaantyöntävyys: Orwell toivottaa kaikki *sandaalijalkaiset dialektisesta materialismista pulputtavat vegetaristit ja absolutistit joogaamaan omiin koteihinsa* (Orwell 2001, 207–208; oma korostus lisätty), etteivät nämä karkottaisi työväenluokkaa pois aatteen parista.

Vaikka yhtäältä tämä voidaan lukea kannustuk-

seksi kansanomaisempaan tapaan lähestyä politiikkaa, toisaalta Orwell on valmis kuitenkin rajaamaan huomattavan määrän yhteiskunnallisia aiheita sosialismin ulkopuolelle. Nimeämällä suuren osan vasemmistosta nimenomaan näiden vahingollisten ennakkoluulojen synnyttäjiksi olemalla esimerkiksi vegetaristeja, feministejä, pasifisteja ja niin edelleen, Orwell myös jatkaa sosialismin patriarkaalista linjaa ja samalla sulkee pois muutoin liikkeen kanssa yhteneviä tavoitteita. Tämä on vähentänyt Orwellin houkuttelevuutta sosialistisena esikuvana monelle (Campbell 2013). Tämä tuntuu heijastelevan niin ikään modernia poliittista diskurssia, jossa esimerkiksi tasa-arvoisuus hyväksytään periaatteessa, mutta feministit nähdään lähes karikatyyrimäisinä kiusankappaleina.

Toinen ristiriita löytyy työn määritelmästä: työväenluokkaisuuden jalostava ajatus sidotaan fyysiseen työhön, mikä osaltaan selittää Orwellin vihamielisyyttä sosialistisia akateemikkoja kohtaan. Nykypäivän näkökulmasta Orwell väistämättä romantisoi ”rehellistä fyysistä työtä”, mihin ajatusmalliin istunee yleinen nostalgia ja ajatukset patriarkaalista mieskuvasta. Samaan aikaan Orwell taas vastusti myös tehdastyöläisen esikuvaa, koska se sulki paljon työntekijöitä sosialistisen työväenluokan ulkopuolelle. Orwell huomioi myös alati kasvavan toimistotyöntekijöiden joukon, joka ei kulttuurillisesti kuulunut keskiluokkaan, mutta joka ei tunnustanut kuuluvansa myöskään työväenluokkaan. Orwell näki, että näitä perinteisen luokkajaon ulkopuolisia työntekijöitä tulee lähestyä, sillä he ovat täsmälleen saman koneiston hyväksikäyttämiä kuin työväenluokkakin, mutta heidän ulkoiset piirteensä antavat heille mahdollisuuden kuvitella, että näin ei olisi (Orwell 2001, 210–211).

2010-luvun kuvauksissa Pohjois-Englannin teollisuuskaupunkien välitön ympäristö on parantunut, mutta yhteiskunnallisesti sama epätasa-arvoisuus istuu Wiganissa sitkeästi (Armstrong 2012). Verrat- tain vähäiselle huomiolle jääneenä osana Orwellin tuotantoa kirja kuitenkin on helposti tunnistettavissa brittiläisessä yhteiskunnassa: kun BBC:n poliittinen toimittaja Norman Smith luonnehti konservatiivihallituksen tuoretta budjettiesitystä merkittävine leikkauksineen pyrkimyksenä luoda uudelleen koko maa *Tie Wiganin aallonnurtajalle* pohjalta, sekä valtiovarainministeri Osborne että pääministeri Cameron tuomitsivat viittauksen törkeän liioittelevana ja BBC:n oman ideologian paljastavana (Hope ja

Prince 2014).

Suhde Orwellin kirjalliseen perintöön on yhä mielenkiintoisen moninaista, sillä esimerkiksi *Vuonna 1984* -kirjaa siteeraavat yhtä lailla niin vasemmistolaiset kuin oikeistolaisetkin kommentaattorit. Orwellin tuotannosta löytyy paljon sitaatteja, joiden käyttö osana poliittista diskurssia on ymmärrettävän houkuttelevaa. Tätä moninaisuutta ylläpitää ensisijaisesti se, että monet lukijat eivät ole perehtyneet Orwellin aiempaan tuotantoon. *Tie Wiganin aallonnurtajalle* on oivallinen teos tämän ristiriitaisuuden käsittelyyn. Oikeistolaista saattaa kiehtoa Orwellin Neuvostoliiton vastaisuus, yleinen arvokonservatiivisuus ja kansan maalaisjärjen ylistys, kun taas vasemmistolainen voi kokea omakseen Orwellin näkemyksen sosialismista, joka ei nojaa valtion keskeytyteen.

Beatrix Campbell (2013 [1983]) väittää, että Orwellin haluttomuus hyväksyä moninaista vasemmistoa kertoo lopulta hänen sosialisminsa konservatiivisuudesta ja sen rajoista: sekä vasemmalla että oikealla Orwellin ajattelu – radikaaleista piirteistään huolimatta – sopii kulttuurillisesti nimenomaan konservatiiviseen katsantoon ja siten kenties paremmin suomalaisessa kontekstissa Perussuomalaisille. Tästä näkökulmasta *Tie Wiganin aallonnurtajalle* antaa mielenkiintoisen tilaisuuden nykyvasemmistolaisuuden itsereflektioon.

MIKKO POUTANEN

VIITTEET

¹ Peter Wilkinin oivallinen teksti “George Orwell: the English dissident as Tory anarchist.” (2012) avaa enemmän Eric Blairin ja George Orwellin – siis saman henkilön – identiteetin rakentumista ja monipuolisuutta.

² Orwellin syvä usko sosialismiin näkyi hänen henkilökohtaisessa halussaan taistella konkreettisesti fasismia vastaan: Orwell taisteli jo vapaaehtoisena Espanjan sisällissodassa kun *Tie Wiganin aallonnurtajalle* julkaistiin.

LÄHTEET

Armstrong, Stephen. 2012. *The road to Wigan Pier revisited*. London: Constable Press.

Campbell, Beatrix. 2013 [1983]. Wigan Pier and beyond: “So who is Orwell for?” *New Statesman*, 25.1.2013. <http://www.newstates->

- man.com/cultural-capital/2013/01/wigan-pier-and-beyond-so-who-orwell. Viitattu 18.1.2017.
- Fowler, Roger. 2007. Versions of realism. Teoksessa Harold Bloom (toim.), *Bloom's modern critical views: George Orwell, updated edition*. New York: Chelsea House, 23–48.
- Gramsci, Antonio. 1971. *Selections from the prison notebooks*. New York: International Publishers.
- Hoggart, Richard. 2001. "Introduction." Teoksessa George Orwell: *The road to Wigan Pier* (Penguin Modern Classics), London: Penguin Books, v–xii.
- Hope, Christopher and Prince, Rosa. 2014. "David Cameron attacks BBC over 'Wigan Pier' cuts coverage." *The Telegraph*, 4.12.2014. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/11272814/PM-attacks-BBC-over-Wigan-Pier-cuts-coverage.html>. Viitattu 20.1.2017.
- Pearce, Robert. 1997. Revisiting Orwell's Wigan Pier. *History* 82(267): 410–428.
- Pitkänen, Ville ja Westinen, Jussi. 2016. *Miksi hallitukset kompu-roivat? Tutkimus puolueiden kannattajien näkemyseroista*. Helsinki: e2. http://e2.fi/wp-content/uploads/2016/11/mhk_net.pdf. Viitattu 20.1.2017.
- Rae, Patricia. 2007. Orwell's Heart of Darkness: The road to Wigan Pier as modernist anthropology." Teoksessa Harold Bloom (toim.), *Bloom's modern critical views: George Orwell, updated edition*. New York: Chelsea House, 63–96
- Westinen, Jussi. 2016. "Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla." Teoksessa Kimmo Grönlund ja Hanna Wass (toim.), *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*, Oikeusministeriön julkaisu 28/2016. Helsinki: Oikeusministeriö. http://www.vaalitutkimus.fi/documents/Eduskuntavaalitutkimus_2015.pdf. Viitattu 20.1.2017.
- Williams, Raymond. 1971. *George Orwell*. New York: Columbia University Press.
- Wilkin, Peter. 2012. "George Orwell: the English dissident as Tory anarchist." *Political Studies*, 61, 197–214.